

ЗОРАН МИЛУТИНОВИЋ

МАЛИ ПРИЛОГ РАЗМИШЉАЊУ О АКАДЕМСКОМ ШАРЛАТАНСТВУ

Сасвим бих могао да разумем да је читаоцима већ преко главе полемике о бошњачком националистичком дискурсу поводом Иве Андрића и наводном постојању, или непостојању, истог таквог српског дискурса, подстакнуте мојом књигом *Биџика за њрошлост* (2018), па ћу покушати да овај мали прилог ограничим на најнеопходније информације. У склопу те полемике Ненад Величковић објавио је на енглеском језику поглавље у једном зборнику у Немачкој 2020. године, у којем доказује тврђење Енвера Казаза да бошњачки националистички дискурс поводом Иве Андрића само потврђује и оверава оно што је о Андрићу већ раније рекао наводни српски националистички дискурс.¹ Величковићеве аргументе детаљно сам анализирао у књизи *Фанџом у библиотеци: Посџоји ли срџски националистички дискурс о Иви Андрићу* (2022). У тој књизи поставио сам Величковићу читав низ питања, која би сигурно представљала добру основу за расправу у којој би се могло утврдити ко је од нас двојице у праву: Величковић, који тврди да такав дискурс постоји, да је Казаз у праву, да „све што српско националистичко читање успут приписује Андрићу, бошњачко узима здраво за готово”², или ја, који тврдим да тај и такав дискурс, који бошњачки националисти само преузимају и оверавају, уопште не постоји, и да је он измишљен како би се оправдао и искупио бошњачки националистички дискурс.

---

¹ Nenad Veličković, „The Serbian discourse on Ivo Andrić: some traces of a collective trauma”, Yvonne Drosihn, Ingeborg Jandl, Eva Kowollik (eds.), *Trauma – Generationen – Erzählen*, Berlin: Frank & Timme, 2020.

² Исто, стр. 453.

Ненад Величковић ми није одговорио ни на једно од питања које сам му поставио, нити је оповргао мој закључак да он

приписује ауторима које чита тврђења која они нису изнели; пре-сеца њихове реченице на пола, то вади из контекста и погрешно интерпретира; бира речи из њихових текстова и реаранжира их тако да почињу да значе нешто друго; демонстрира недовољно познавање аутора које интерпретира; игнорише очигледна значења дела која тумачи, и конструише нова, често користећи израз „до-води у везу” што је згодно средство да се повежу два или више неповезаних појмова; он се супротставља логици и користи аргу-мент човека од сламе.

Уместо тога, објавио је то поглавље, овога пута на нашем језику, у часопису *Ријеч и мисао* (бр. 6, 2022). У искушењу сам да кажем да га је *сакрио*, пре него *објавио*: од толико часописа у којима је могао да се огласи овај професор српске књижевности на Универзитету у Сарајеву, он је изабрао опскурну публикацију која се бави методиком наставе језика и књижевности, коју ћете и на СЕЕОЛ бази података наћи само уз много мука, па сам заиста имао среће да на овај Величковићев есеј случајно набасам. Уместо да од моје критике одбрани своје ставове, Величковић је само прештампао тај исти чланак, али у дужој верзији. Није уверљиво да за моју критику у књизи *Фанијом у библиотеци* Величковић није знао, јер је учествовао у разговору о тој књизи у емисији *Сјорови у култури* на Другом програму Радио Београда 13. маја 2022. Још једна околност ме уверава да је Величковић био упознат са мојим ставовима: из ове верзије на нашем језику изостављен је један пасус, у којем Величковић оптужује Предрага Палавестру да је пишући о Андрићу 1992. године напустио ригорозне процедуре академског мишљења због свог „емоционалног ангажмана” на српској страни у рату у Босни и Херцеговини.³ У књизи *Фанијом у библиотеци* упозорио сам Величковића да је тај његов покушај да дисквалификује Палавестру на основу његовог *прећихостављеног* емоционалног ангажмана некоректан, и да га то не ослобађа обавезе да испитује истинитост Палавестриних тврђења, као што ни ја не дискредитујем Казаза и Величковића на основу њиховог не претпостављеног него потврђеног војничког учествовања у том рату на страни Армије Босне и Херцеговине, а Казаза ни због чланства у Странци демократске акције Алије Изетбеговића него

---

³ Исто, стр. 445.

расправљам о њиховим аргументима.⁴ Драго ми је да је Величковић ову критику прећутно усвојио, и тиме показао да учи брже од мене: њему је било довољно једном, а мени, као што ћу то убрзо образложити, није доста рећи ни два пута.

Истовремено ми је жао што је Величковић побегао од академског дијалога, који је, учинило ми се, он сам тражио укључујући се у полемику коју смо водили Казаз и ја. Уместо да одговори на моју критику, Величковић је само на поглавље из књиге *Trauma – Generationen – Erzählen* додао пет дугачких фуснота, од којих три имају по две странице. Свакоме ко је икад написао некакав чланак јасно је да су те фусноте додате на оригинални текст, објављен на енглеском, а не обрнуто, да су из њега изостављене у процесу превођења. Кад је већ дописивао, могао је у тим фуснотама да одговори на бар неко од мојих питања, или да оспори моја тврђења: рецимо, могао је да ми објасни како је то Милан-Мефаил Богдановић, и сам муслиман, у Величковићевој аргументацији испао мрзитељ муслимана и заједно са Исидором Секулић зачетник исламомрзитељског дискурса у српској књижевној критици. Уместо тога, он наставља да аргументује на исти онај начин због којег сам га критиковао у књизи *Фанијом у библиотеци*. Величковић нагомилава цитате чија сврха уопште није јасна и који немају никакве везе са оптужбама које изриче, опет вади појединачне речи из контекста и склапа их у целине у којима почињу да значе нешто друго, и демонстрира недовољно познавање ствари о којима расправља. Не намеравам да, као у *Фанијому*, детаљно анализирам сваку Величковићеву реченицу и сваки цитат, али илустроваћу Величковићев метод, или његово одсуство, са неколико примера.

У фусноти 2, која је о Вуку Милатовићу, Величковић, који се и сам претежно бави методиком наставе књижевности у школи, критикује методичара Милатовића због тога што у свом докторату није довео у питање наставни план и програм, што прецењује читалачке способности ученика, што није разумео приповетку „Пут Алије Ђерзелеза” – све потпуно ирелевантно за полемику у коју се умешао: какве везе све то има са Величковићевим тврђењем да „све што српско националистичко читање успут приписује Андрићу, бошњачко узима здраво за готово”? Величковић из контекста вади Милатовићево тврђење да Андрић „психолошки понире у људе, у колектив, у понашање појединих група – етничких и верских”, што Милатовић илуструје сценом данка у крви, па закључује да за Милатовића, наводно, настава књижевности треба да

---

⁴ Зоран Милутиновић, *Фанијом у библиотеци: Посијоји ли српски националистички дискурс о Иви Андрићу*, Београд: Геопоетика, 2022, стр. 96.

служи грађењу наратива трауме. Али ако се погледа шта Милатовић заправо каже, види се да он одаје Андрићу признање за успешно обликовање колективних ликова, од којих је група мајки у епизоди данка у крви само један пример, а следе га, одмах у следећој реченици, кулчари на мосту и колективни лик у сцени са гусларом. Изгледа да је Величковића овде наљутило што Милатовић уопште помиње ту сцену данка у крви: кад већ ништа не можемо против њеног присуства у роману *На Дрини ћуприја*, можемо ли макар да захтевамо да српски критичари ту и сличне сцене у својим интерпретацијама уопште не помињу, па за шта год их користили као примере? У књизи *Фанијом у библиотеци* експлицитно сам питао Величковића шта српски критичари да раде са деловима Андрићевог опуса које бошњачка националистичка критика сматра „неприхватљивим”, како он каже, и ово је била одлична прилика да ми на то питање одговори: сме ли се колективни лик мајке из епизоде данка у крви употребити као илустрација Андрићеве вештине грађења колективних ликова, иако бошњачки националисти свако помињање данка у крви – једног од Величковићевих „лоших решења на штету хришћана” – сматрају „неприхватљивим”? Нажалост, Величковић ми није одговорио: он би радије да полемише са покојним Милатовићем него са живим Милутиновићем. Исто важи за понављање оптужбе да Милатовић у лик Радисава учитава „колективно значење”: у *Фанијому у библиотеци* показао сам Величковићу да то није Милатовићево учитавање него значење које се налази у Андрићевом роману, али он ни на то нема шта да одговори. Одмах иза тога следи сигурно најбеднији Величковићев покушај да Милатовићу припише нешто што овај није написао. Ученик, а овде се види и *следбеник* Мухсина Ризвића, Величковић пише:

Појединац (ученик трећег разреда, седамнаестогодишњак) сада има и разлог и оправдање да осјети „мржњу према Турцима” и да се захваљујући њој и „ослободилачком духу” дигне до „херојског патриотизма” (Исто, 179). Ово васпитном циљу амалгамисања мржње и патриотизма, којем Андрић треба да служи у србијанским школама, а које протежира Филолошки факултет у Београду преко своје угледне комисије, претходи дакле свођење књижевног текста на историјски истинито (sic!) свједочанство.⁵

Величковић се често саркастично и потцењивачки изражава о Филолошком факултету у Београду, али на њему, какав год да је,

---

⁵ Ненад Величковић, „Српски дискурс о Андрићу”, *Ријеч и смисао*, 6 (2022), стр. 136.

студенте макар науче да исправно уведу цитате. Не знам како се то ради на бошњакијанским факултетима, али видим да и Казаз и Величковић имају мука с тачним навођењем извора: ове две реченице се не налазе на страници 179 Милатовићеве књиге, како Величковић записује. Ево шта је Величковић учинио са Милатовићевим текстом. Милатовић коментарише речи којима Радисав позива Србе што кулуче на градилишту да се побуне, јер се мост, како га он види, „за наш ископ” гради: гради се да нас униште, да то преведемо на савремени језик. Ево шта Милатовић каже о томе:

То је позив на одбрану српског народа од уништења, од турске похлепе и зулума. Он у грађевини види зло, јер сиротињи раји мост није потребан већ Турцима, како би се што јаче учврстили у вишеградској касаби. Позив на узбуну је јасан: другог пута немамо, а нешто ваља радити. Мржња према Турцима и националноослободилачки дух уздижу овог јунака до херојског патриотизма.⁶

Само следбеник Мухсина Ризвића ово може да интерпретира – издвајајући поједине речи и састављајући их у нове реченице – онако како га је Величковић интерпретирао у малочас наведеном цитату. Можда Величковићева методика наставе књижевности у школи заиста подразумева да ученик треба да „осјети” све оно што књижевни ликови осећају, али немамо ни један разлог да верујемо да је методичар Милатовић мислио исто то. Милатовић само – реторички бомбастично, али не и нетачно – експлицира мотиве једног књижевног лика и смисао његове акције која из тих мотива следи. Величковић није цитирао ту реченицу, нити је интерпретира у контексту, него је у маниру Мухсина Ризвића издвојио „мржњу према Турцима”, „ослободилачки дух” „херојски патриотизам”, и повезао их тако да сугеришу како је Милатовић захтевао да читајући *На Дрини ћуџрију* седамнаестогодишњаци осете „мржњу према Турцима”, која је саставни део – „амалгамисана” – патриотизма. Каква је то методика наставе књижевности из које је Величковић научио да овако интерпретира? Да Милатовић не своди Андрићеву књижевност на историјски истинито сведочанство већ сам показао у књизи *Фаниџом у библиотеци*, а Величковић је од тога разумео онолико колико је могао и хтео да разуме; у сваком случају, на то се више нећу враћати. У сваком случају, ни у овом другом покушају Величковић у Милатовићевој књизи није успео да пронађе ништа што би могло да послужи као

---

⁶ Вук Милатовић, *Књижевно дело Иве Андрића у насџави*, Београд: Завод за уџбенике, 1996, стр. 178.

доказ да „све што српско националистичко читање успут припи- сује Андрићу, бошњачко узима здраво за готово”.

У фусноти 4, која је о Палавестри, Величковић цитира сле- дећу реченицу из Палавестрине *Књиџа о Андрићу*:

Андрићеве „турске” приче из Босне у ствари су песничке ле- генде о сусретању, прожимању и неразумевању два туђа и непомир- лива света, о самоћи која разара и трује све душе претварајући се у негоћ, мржњу и суманути бес.⁷

Молим читаоца да се врати и ову реченицу прочита поново, полако и пажљиво. Бирам речи: стварно ми није јасно какав је то тумач који ово може да интерпретира на следећи начин:

[Палавестрине] изјаве [...] допуштају да се Андрићева књи- жевност тумачи као потврда тезе о историјској неминовности рата.⁸

Тако како Величковић „тумачи” Палавестру, Русмир Махмут- ћехајић „тумачио” је Иву Андрића: дајте му једну реченицу, и он ће у њој пронаћи све што хоће. Али то је инжењер, политичар и оснивач паравојних формација, а Величковић је професионални тумач књижевности на академском нивоу, још и аутор књиге *Ака- демско шарлајансиџво* (2019), у којој критикује своје сарајевске колеге због незнања, непрофесионалности и политиканства. Шта се то деси човеку, па да се идентификује са опонентом, и почне да ради исто што и он?

У фусноти 5 Величковић је одлучио да, ни мање ни више, Зорана Константиновића критикује због неразумевања Гадамера. Треба заиста имати велику дозу ароганције, па се упустити у ова- кав подухват. „Константиновић ни овде ни касније не објашњава како се стапање два хоризонта пресликава на три, или више”, каже Величковић.⁹ Константиновић то не објашњава јер већ јесте сасвим јасно свакоме ко је читао Гадамерову књигу *Истиџина и мейџога*, а они који нису обично прећуте, па или прочитају Гада- мера да им се то разјасни, или се не упуштају у дебате о њему. Шта се то деси човеку, па одлучи да се још додатно брука следећом узгредном напоменом: „Ово површно преузимање филозофског промишљања о знању о прошлости (које је релативистичко, тј. које радикално сумња у научне стандарде историографије)”¹⁰ Не мора

⁷ Величковић, „Српски дискурс о Андрићу”, стр. 139; Предраг Палавестра, *Књиџа о Андрићу*, Београд: БИГЗ, Српска књижевна задруга, 1992, стр. 11–12.

⁸ Величковић, „Српски дискурс о Андрићу”, стр. 139.

⁹ Исто, стр. 146.

¹⁰ Исто, стр. 146.

свако знати Гадамера, али пошто је већ послушао мој савет да не дискредитује људе на основу њиховог претпостављеног емоционалног ангажмана, надам се да ће ме Величковић опет послушати: немојте расправљати о стварима које не знате, брука је.

Једини смислени додатак енглеском тексту из зборника *Trauma – Generationen – Erzählen* овде се налази у фусноти 6, која је у целини преузета из књиге Станише Тутњевића *Ангрићева слика Босне на размеђи историје и геологије* (2019), и драго ми је да је из моје књиге *Фантом у библиотеци* Величковић сазнао за постојање ове студије, па је прочитао: тако је дошао до најснажнијег доказа у корист властите тезе, доказа за који није знао кад је уредницима предавао енглеску верзију ове расправе. Тутњевић ту наводи речи Војислава Максимовића, писца и истакнутог политичара из Републике Српске, који је у два наврата, 1993. и 1994. године у Вишеграду, рекао следеће:

Браћајући се у овом тренутку Иви Андрићу, ми се присјећамо његових врло луцидних опсервација о страшним поривима отпадника од наше вјере и нације. Сјећамо се истанчаних анализа њихове поремећене и перверзне психе и незајажљиве мржње према српском православном народу. У памет нам долазе и Андрићеве снажне литерарне слике дубоких јазова који су раздвојили народе у том тамном вилајету који се звао Босна. [...] Нико боље од Андрића није упозорио на лукавство, лажљивост, и перверзност ове хибридне „бошњачке” скупине, која је за дин и у име Алаховог пророка, починила немјерљиве злочине према српском народу. Мухамеданска патолошка мржња према Србима коју је Иво Андрић антиципирао у својим књижевним дјелима, силином потопске стихије прелила се у нашим данима преко ових дринских обала.¹¹

Ова демонстрација Максимовићевог шовинизма заслужила је да буде и овде поновљена у целини, али она не доказује ни Казазово тврђење – да бошњачка националистичка читања Иве Андрића само потврђују и оверавају великосрпске интерпретације, и да српска књижевна критика Бошњаке представља „као демоне које треба уништити” – а ни Величковићеву верзију истог – „Сасвим је могуће да све оно што српско националистичко читање комотно приписује Иви Андрићу, бошњачко узима као готову ствар”¹², и да постоји српски националистички дискурс о Андрићу.¹³ Прво,

¹¹ Исто, стр. 149.

¹² Исто, стр. 153–154.

¹³ Исто, стр. 127.

ово није *дискурс*: ово је један говорник, који јесте Србин, али да би то био дискурс, па још српски, Величковић би морао да нађе *дугачак низ примера* који ће говорити ово исто, онако како сам ја у *Бици за прошлост* указао на велики број инстанци на којима се дешава иста дискурзивна производња. Друго, ово није „српска књижевна критика”, него националистичка говораница у време рата: ја у *Бици за прошлост* такве примере из бошњачке јавне сфере нисам ни анализирао него сам само побројао оне најкарактеристичније и сместио их у једно кратко поглавље („Дамијска авлија”). Испада да нас је Величковић узалуд гњавио Исидором Секулић, Миланом-Мефаилом Богдановићем, Ђорђем Јовановићем, Џацићем, Дедијером, Константиновићем, Палавестром и Милатовићем, код којих није успео да нађе баш ништа, све док из *Фантома у библиотеци* није сазнао за Тутњевићеву књигу и у њој нашао ове шовинистичке реченице Војислава Максимовића. Али треће, и најважније: да ли је вероватно да је тај бошњачки националистички дискурс о Андрићу сва своја тврђења нашао у овим реченицама Војислава Максимовића, па их „узео здраво за готово”, како каже Величковић, или потврдио и оверио, како тврди Казаз? Јер тај бошњачки националистички дискурс о Андрићу не само што тврди још и читав низ других ствари него је био у целини развијен већ шездесетих година двадесетог века, а Максимовић ове реченице изговара 1993. и 1994. године? Величковић много полаже на логику, и ја га позивам да је сад активира: да ли заиста мислите да је савим могуће да све оно што Максимовић комотно приписује Иви Андрићу 1993. и 1994, Куртовић узео здраво за готово крајем педесетих година, Зулфикарпашић и Хацијахић 1961, Мухамед Филиповић 1967, Мухамед Хуковић и Нихад Крешевљаковић 1990, Ејуп Ганић и Омер Бехмен 1991. – да не набрајам даље? Да неће бити да је било управо обрнуто: да Војислав Максимовић узима здраво за готово, потврђује и оверава оно што је од ових Бошњака чуо?

Немам илузија да ће ми Величковић одговорити на ово питање – осим ако тај одговор не сакрије у неку публикацију још опскурнију од *Ријечи и смисла* – и пре него што завршим дугујем још и објашњење зашто сам ја гори ученик од Величковића. Он је себе одмах кориговао и схватио да му се блато бачено на Палавестру с каматама враћа право у лице, а ја, ево, већ други пут покушавам да дебатујем са људима са којима никаква дебата, изгледа, није могућа. Са Дамиром Шаботићем полемика није била баш савим узалудна, јер сам макар добио одговор на једно питање које сам поставио у *Бици за прошлост* Русмиру Махмућехајићу: у априлу 1992. године, на самом почетку рата, припадници сарајевског МУП-а, Бошњаци и један Хрват, стрелјали су у Великом парку

у Сарајеву осам заробљених војника ЈНА. Толико су имали: шта би радили да су имали осам хиљада? Дамир Шаботић ми је на то питање одговорио: а шта друго?¹⁴ Тако би и Јевреји Хитлерове војнике, каже, или Индијанци белце да су дошли у Европу. Тако се то ради, објаснио ми је Дамир Шаботић, како би другачије? Због тога је вредело гњавити се Шаботићевим неразликовањем аутора од приповедача: било је добро чути шта о стрељању заробљеника мисли један професор гимназије у Сарајеву. На остала моја питања Шаботић није одговарао, јер му то, рекао је, није био приоритет. Претпостављам да ће тако бити и сада: сва питања постављена у *Фанџому у библиотеци*, и ово једно постављено овде, остаће без одговора.

Проф. др Зоран Милутиновић
Универзитетски колеџ
Лондон
(UCL)
z.milutinovic@ucl.ac.uk

---

¹⁴ Дамир Шаботић, „Кап из суве дреновине”, сајт *Пецчаник*, 25. 12. 2019.